

Vloga izvedenca pri ugotavljanju poslovne sposobnosti

mag. Vanja Fran Rejec, dr.med.

Zdravstveni dom za študente Univerze v Ljubljani
Psihiatrični dispanzer
Aškerčeva 4
1000 Ljubljana

Poslovna sposobnost je definirana kot sposobnost osebe, da sama z lastnimi dejanji in lastno voljo pridobiva pravice in prevzema dolžnosti v pravnoposlovnih razmerjih (na primer pri sklepanju pogodb). Izhodišče poslovne sposobnosti je posameznikova psihofizična zrelost, da se zaveda svojega vedenja in ravnanja ter da zna presoditi, kakšen pomen in posledice naj imajo njegova voljna ravnanja.

Psihiatra sodišče postavi pred zahtevo, naj opredeli sposobnost preiskovanca skrbeti zase, za svoje pravice in potrebe, običajno je sodnemu sklepu dodano še vprašanje, ali je preiskovanec sposoben razumeti namen in pomen volitev v Državni zbor. Psihiater je na videz postavljen pred enostavno

nalogo, v praksi pa se pojem skrbeti zase širi tudi na skrb za svojo družino (na primer odgovorno starševstvo), vendar oboje ni neločljivo povezano, saj se pojavljajo primeri, ko je nekdo, glede na svoje psihofizične sposobnosti, povsem zmožen prepoznati svoje pravice in jih uveljavljati, ob tem pa zanemarja svoje otroke. Vendar je dikcija navodila sodnika le takšna, ali je preiskovanec sposoben skrbeti sam zase in svoje pravice.

Primer ponovno noseče matere, ki že ima pet otrok in so vsi v reji. Preiskovanka se oklepa pravice do rojstva kot ustavne kategorije, medtem ko se za usodo otrok vsebinsko ne zanima in jo prepušča inštitucijam.

Psihiatrova naloga je lahka takrat, ko je pri preiskovancu/-ki odkril hujšo duševno manjrazvitost, ki pa v času otroštva ni bila kategorizirana oziroma zaradi nje niso bile podaljšane starševske pravice.

Nekaj povsem drugega je pri osebah, ki niso v celoti dokončale osnovnega šolanja, so pa iznajdljive v gospodinjstvem računovodstvu in poudarjeno praktične v zahtevanju svojih pravic prek raznih inštitucij. Izvedenec se bo v tem primeru moral odločiti, da odvzema poslovne sposobnosti ne bo predlagal.

Posebno zahteven je predlog za odvzem poslovne sposobnosti pri ljudeh, ki imajo verificirano pravo duševno bolezen – shizofrenijo ali bipolarno motnjo – in se odločajo za poslovne poteze v času aktivnega izbruha bolezni, na primer ko so zaradi maničnega stanja pretirano podjetni, nepreudarni, se odločajo za tvegano poslovno ravnanje, ki bi se ga sicer v mirujoči fazi bolezni (remisiji) sploh ne lotili. V aktivni fazi bolezni namreč, razen poznavanja funkcije Državnega zbora, izpolnjujejo vse kriterije nesposobnosti skrbeti zase in nesposobnosti predvidevanja svojega škodljivega ravnanja in odločitev. Ker je po definiciji odvzem poslovne sposobnosti trajen ukrep, predstavlja nihanje bolezenskih znakov psihiatru jasno stališče, ki pa je začasno. V takem primeru izvedenec tudi ne more sodišču priporočati odvzema poslovne sposobnosti.

Nekaj povsem drugega je v mišljenje že fiksirano blodno prepričanje o lastnih sposobnostih in delovni vzdržljivosti, ki pa v objektivnih podatkih niso potrjeni. Na primer nekdo po več neuspešnih zaposlitvah, kjer je bil odpuščen iz krivdnih razlogov, želi zastaviti svojo streho nad glavo, s tem ogroža svojo existenco, blodnja pa kljub zdravljenju ostaja. V takem primeru mora izvedenec ugotoviti existenčno ogrožanje, torej neustrezno skrb zase, in predlagati odvzem poslovne sposobnosti.

Posebno kategorijo v okviru poslovne sposobnosti predstavljajo ljudje z alkoholno zasvojenostjo, ki jim je bila pred leti iz socialnih razlogov že odvzeta poslovna sposobnost, pa so vendar poslovali in tudi volili, zaplet je nastal ob poskusu razveze in delitve skupnega premoženja, saj poslovno nesposobni v principu ne morejo sodelovati v tem postopku. Po izkušnji referenta je bilo potrebno najprej predlagati vračilo poslovne sposobnosti, saj je osnovni razlog zanjo že minil.

Žal je treba ugotoviti, da se še vedno pojavljajo primeri, da je pri nekom odvzem poslovne sposobnosti sicer zabeležen, po sodišču določeni skrbnik pa

ni več sposoben opravljati svoje funkcije: tako se je dogodilo, da so bile v kazenskem postopku ugotovljene finančne malverzacije pri osebi z odvzeto poslovno sposobnostjo, tako da je bila ponovno postavljena zahteva za oceno njegovih sposobnosti za razumevanje in obvladovanje vedenja, čeprav mu je bila poslovna sposobnost že pred leti odvzeta.

V enem od takšnih primerov je formalnopolovno nesposobni prijavil dejavnost (s.p.) in od občine dobil vsa potrebna pooblastila, čeprav je pri njem poslovna nesposobnost ves čas vztrajala; očitno je šlo tako za pomanjkljivo evidenco upravnih organov kot nesposobnost skrbnika, da bi posredoval.

Ugotavljanje poslovne sposobnosti pri poškodbah glave s posledično slabšo sposobnostjo ali popolno nesposobnostjo razumevanja predstavljajo vse večji odstotek nalog, ki jih prejme izvedenec. Sodišče želi običajno izvedeti, kolikšen odstotek sposobnosti za skrb zase je prizadeti izgubil, in trajnost stanja. Ocena psihiatra v tem primeru temelji na psihološkem testu, ki ga opravlja psiholog, hkrati s psihiatrično eksplo racijo, ki vsebuje tudi preizkus spoznavnih sposobnosti. Posnetek CT, npr. atrofija možganov, ne pomeni nujno tudi izpada razumevanja oziroma apriorno nesposobnost skrbeti zase.

Podobno vprašanje se postavlja pri progredientnih psihičnih stanjih iz sklopa demenc, tam gre namreč za različne stopnje nesposobnosti skrbeti zase. Psihiater mora v tem primeru vsaj približno časovno opredeliti, v kolikšnem času bodo psihične spremembe napredovale do te mere, da bodo zado stile kriterijem za odvzem poslovne sposobnosti. V tem primeru gre za dinamičen proces, ki se lahko tudi začasno ustavi, zato je včasih pregled po dolo čenem času treba ponoviti.

Poseben primer predstavlja lastna želja udeleženca po delnem odvzemu poslovne sposobnosti, na primer pri hazarderjih, ki se na noben drug način ne morejo zaščititi pred zapravljanjem. Tu psihiater ugotavlja le obstoj patološkega hazardiranja F 63.0, ki obvladuje pacientovo življenje in škodi njegovim socialnim, zaposlitvenim, materialnim in družinskim vrednotam ter obveznostim.